

особовим складом несуть особисту відповідальність за самовільне залишення місця служби на відміну від психологів, які надають командирам підрозділів практичні рекомендації щодо подальшого проходження служби військовослужбовцем.

В якості висновків зауважено наступне.

1. За допомогою методики «Ставлення до права» Безносова С.П. встановлено досить високий рівень правової свідомості серед досліджуваних груп військовослужбовців, який обумовлений самостійним вибором професії правоохоронця, відчуттям самоповаги за особисту дисциплінованість, розумінням ймовірної відповідальності та груповою згуртованістю колективів.

2. Спільними факторами неадекватності розуміння делінквентної поведінки у груп є: незрозумілість колективного покарання, невдоволеність відсутності адекватного покарання правопорушників, непропорційність покарання правопорушенню, випадки непокарання винних. Також визначено значний вплив

Список посилань:

1. Борець Ю.В. Психологічні особливості громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю : дис. ... канд. психол. н. : 19.00.05; Чернігів : ЧНПУ ім. Т. Шевченка, 2016. 209 с.

2. Настояща У.В. Психологічні аспекти правової свідомості як детермінанти особистості співробітника Державної кримінально-виконавчої служби України. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра.* 2018. № 1. С. 182-197.

Пономаренко Яна Сергіївна

кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри соціології та психології факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків)

РОЛЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЛІДЕРСТВА В ПЕРІОД КРИЗИ

Лідерство в поліції є доволі частою темою наукових пошуків, головна мета яких – вдосконалення роботи поліцейських органів. Ефективне лідерство виступає плацдармом при втіленні організаційних змін й особливо є значущим в кризових умовах. Успішне лідерство в поліції є можливістю зберегти у працівників єдність й стійкість при виконанні обов'язків, всупереч складним обставинам та подіям. Реалії сьогодення посилили потребу у ґрунтовному дослідженні даної проблеми, особливо, зважаючи на виклики та труднощі, з якими стикнулося українське суспільство. Поліцейське лідерство – це позитивна характеристика, яка спонукає людей добровільно співпрацювати з поліцією, довіряти їй, без примусу чи страху бути покараним. На наш погляд, роль справжнього поліцейського лідерства полягає в здатності керівництва отримати від свого підлеглого найвищу якість послуг, яку він або вона здатні надати.

Варто наголосити, що ефективність поліцейського лідерства абсолютно виключає використання повноважень чи наказів через погрози чи залякування. Інакше кажучи, можна сказати, що служба поліції може собі цілком функціонувати, навіть без ефективного лідера, оскільки незалежний характер даної організації дає можливість офіцеру поліції або слідувати за лідером, або не слідувати йому. Лідерство в поліції – це здатність впливати на людей, щоб вони співпрацювали для досягнення якоїсь спільної корисної мети таким чином, щоб викликати їхню покору, довіру та лояльність. Ми вважаємо, що справжній лідер або лідерка повинні уміти розуміти людські емоції та поводитися з кожною людиною індивідуально.

Керувати можуть всі, однак стати лідерами можуть одиниці. Розвиток лідерських здібностей значною мірою залежить від амбіцій людини, її рішучості та бажанні стати саме «лідером», а не «злим босом» чи «прискіпливим наглядцем». В науковій літературі представлена безліч визначень поняття лідерства. Деякі науковці розглядають лідерство як центр групових процесів. З цієї точки зору лідер знаходиться в центрі групових змін й втілює волю групи. Інша група визначень концептуального лідерства з точки зору особистості, яка припускає, що лідерство є комбінацією особливих рис або характеристик, якими володіють індивіди, і які дозволяють їм залучати інших для виконання завдань. Інші підходи до лідерства визначили його як вчинок або поведінку, тобто те, що лідери роблять, щоб викликати зміни в групі.

У зв'язку з такою тенденцією, можна сказати, що в практиці доволі часто можна зустріти дві найбільш поширені форми лідерства в поліції. З точки зору формальних ознак лідерства, то воно буває «призначене лідерство», коли лідера призначають на посаду без врахування його лідерських якостей. Тобто, «призначена» людина не завжди може стати істинним лідером чи лідеркою, який/яка здобуде визнання й повагу у колективі. Друга форма, свідчить про неформальне лідерство, тоді коли людину поважають та довіряють не лише через займану посаду, а завдяки її особистісним якостям. Поєднання даних двох типів, можливе, однак потребує врахування не лише статусу людини, а й лідерських та особистісних характеристик.

Крім того, лідерство в літературі було визначено в термінах щодо відносин влади, які існують між лідерами та послідовниками. З цієї точки зору, лідери мають владу та володіють нею, щоб вплинути на зміни в інших. Деякі розглядають лідерство як інструмент досягнення мети, допомагаючи групі члени досягають своїх цілей й задовольняють свої потреби. Ця точка зору включає лідерство, яке допомагає краще розгледіти, змоделювати роль та індивідуальний підхід до кожного працівника. І наостанок, деякі вчені розуміють лідерство з точки зору навичок, рис чи компетенцій.

В закордонних студіях зазначається, що лідерство відіграє значущу роль в соціальній взаємодії. Вчені сходяться у думці, що саме лідерська ідентичність сприяє вибудовуванню якісної комунікації, котра забезпечує продуктивне виконання професійних обов'язків та позитивно налаштовує громадян сприймати поліцейських. Резюмуючи, можна сказати, що лідер – це в першу чергу

харизматична, цікава людина, які слідує своїм ідеалам, піклується про себе та навколишніх [4]. Українські вчені звітують, що лідерство в поліції є багатокомпонентним феноменом, який вміщує в собі окрім харизматичних рис, набір професійних та психологічних компетенцій [1].

Ця точка зору закордонних та українських колег підкреслює здібності знання та недоліки, які роблять можливим ефективне лідерство. Незважаючи на безліч способів концептуалізації лідерства, наступні компоненти можна визначити як центральні у феномені лідерства (рис.1).

Рис. 1. Центральні компоненти у феномені поліцейського лідерства.

Виходячи з цих компонентів, пропонуємо визначення поняттю «поліцейського лідерства». Поліцейське лідерство – це процес, завдяки якому особа схильна впливати на людини чи групу осіб заради досягнення їх спільної мети. Подібне тлумачення поліцейського лідерства як процесу вказує, що це не просто риса чи характеристика, яка властива лідеріві, а це своєрідна взаємодія між лідером/лідеркою та послідовниками. Процес передбачає, що лідер впливає на послідовників і на нього впливають послідовники. Ми впевнені, що поліцейське лідерство це не односторонній процес, це радше діалогова взаємодія. У такій взаємодії, лідерство стає доступним й не обмежується лише формальністю [2, с.100].

Стосунки в колективі є важливим фактором у поліцейській діяльності. Підтримка підлеглих з боку керівників-лідерів здатна посилити довірливі стосунки в колективі, покращити комунікацію та збільшити ефективність. До таких висновків дійшов М. Issah. Дослідник слушно зазначає, що лідерство містить складний набір різних форм поведінки та являє собою процес від простого формального лідерства до відчуття поваги та довіри з боку підлеглих [3].

І на завершення варто вказати, що не менш важливу роль в даному питанні відіграє стиль керівництва, який панує в поліції. В науковому обігу доволі часто можна зустріти інформацію, що в поліції імовірніше використовується авторитарний або авторитарний стиль керівництва. У емпіричних висновках, можна побачити, що такий стиль призводить до більшої ворожості та зниження

моралі, але своєю чергою сприяє підвищенню якості роботи. Автократичне лідерство, на думку фахівців, є найбільш доречним в умовах криз, тоді як демократичний стиль буде більш ефективним у ситуаціях, коли треба надихнути колег на досягнення суспільно-важливої мети.

Пропонуємо, більш детально розглянути три стилі поліцейського лідерства, які доволі часто використовують в кризовий період в суспільстві:

• *Автократичний стиль*. Даний стиль найбільш розповсюджений в поліцейській практиці. Він являє собою авторитарний характер роботи, при якому лідер/лідерка самостійно приймає практично всі рішення, контролює результат та не враховує думки навколишніх. Хоча у військовий стан цей стиль є найменш сприятливий. Керівники поліції надають накази тим, хто безпосередньо буде працювати в «гарячих» та небезпечних точках. Звідси, важливо дати змогу підлеглим самостійно зорієнтуватися в небезпечній ситуації, тобто дати можливість зробити свій внесок, це допоможе їм відчувати свою цінність та бути більш ефективними.

• *Стиль «laissez-faire»* або принцип невтручання. Цей стиль є прямою протилежністю автократичному стилю. Лідери, які використовують стиль лідерства «laissez-faire», самі воліють не приймати рішення, а перекладають його прийняття на підлеглих. Що стосується поліцейського лідерства, то такий підхід, на нашу думку, є не доречним в даній службі, адже надання цілковитої свободи дій здатне призвести до непоправних наслідків. Метою такого стилю в поліції є імовірніше вмотивувати працівників бути самостійними, а не перекласти на них свою відповідальність.

• *Трансформаційний стиль*. Даний стиль, на нашу думку, є найбільш оптимальним в поліцейській практиці, особливо в складних професійних умовах. Трансформаційний лідер використовує свою харизму, з метою налагодження доброзичливих стосунків, що збільшує мотивацію підлеглих. Такий лідер чи лідерка цікавляться проблемами своїх колег, пояснюють, допомагають, персоналізують свій підхід до кожного. Трансформаційний стиль керівництва націлений не лише на виконання обов'язків, а й направлений на задоволення потреб своїх працівників, збільшення продуктивності їх діяльності, стимулюванні реалізації особистісного потенціалу та креативності своїх кадрів, що свідчить про те, що такий стиль є оптимальним в поліції.

Такими, чином у світлі подій українського сьогодення, поліцейська служба повинна мати харизматичних лідерів, які будуть вселяти віру до них та до прийнятих ними рішень, завдяки своєю професіоналізму та чесності. У своїй перспективі українське суспільство повинно мати щирих поліцейських керівників, які сформулюють впевненість та довіру у громадян завдяки належному рівню взаємодії у самій службі та громадою вцілому.

Список посилань:

1. Остапович В. П. Юрико-психологічні особливості призначення осіб на керівні посади Національної поліції України: монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2019. 188 с.

2. Пономаренко Я.С. Комплексне дослідження лідерських здібностей працівників поліції в контексті їх особистісно-професійної здійсненності. *Вчені записки НУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 100-105.

3. Issah M. Leadership Behavior Analysis: The Case of Three Academic Middle-Level Leaders in Higher Education. *Open Journal of Leadership*. 2020. №9. P.141-155.

4. Lee G.C., Platow M.J., Haslam S.A., Reicher S.D., Grace D.M., Cruwys T. Facilitating goals, tasks, and bonds via identity leadership: Understanding the therapeutic working alliance as the outcome of social identity processes. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*. 2021. №25(4). P.271–287.

Ролюк Олександр Васильович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, начальник інституту морально-психологічного забезпечення Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного (м. Львів)

Райта Катерина Ігорівна

курсант Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного (м. Львів)

ВПЛИВ ЧИННИКІВ БОЙОВОЇ ОБСТАНОВКИ НА ОСОБИСТІТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Впродовж усього життя на людину здійснюється постійний вплив зі сторони зовнішнього середовища. Найбільш вагомими факторами довкілля прийнято вважати ті, які призводять до кардинальних змін особистості або до повного її руйнування. До таких значущих чинників відносяться екстремальні ситуації – ускладнена об'єктивними умовами людська життєдіяльність, що має особливе значення для суб'єкту, який перебуває в даних небезпечних для нього обставинах. Очевидним і актуальним на сьогодні прикладом екстремальної ситуації є війна, а точніше бойові дії (розпочаті як під час, так і до повномасштабного вторгнення), де кожного дня військовослужбовці вимушені виживати, виконуючи завдання за призначенням, підтримуючи своїх побратимів чи посестер, намагаючись бути в тонусі як фізичному, так і психічно-моральному. Тим не менш наслідками негативного впливу бойового середовища є різні психічні розлади та відхилення, які часто призводять до фатального кінця. Наприклад, дезадаптація до умов цивільної життєдіяльності, ПТСР, викривлене сприйняття реальності і зростання кількості самогубств у більш запущених випадках тощо. Тому актуальним буде розглянути детальніше, чому і як впливають на особистість бойові умови.

Важливим є усвідомлення того, що наслідки впливу екстремального середовища на персону військовослужбовця виявляються як і під час, так і після повернення з фронту. Те, як армія витримають чинники бойових умов, залежить як від їх особистісних якостей, як-от: нервово-психічна стійкість,